

Любецька В. В.

Київська академія прикладних мистецтв

ХРОНОТОП У РОМАНІ КАДЗУО ІШІГУРО «ЗАЛИШОК ДНЯ»

У статті здійснено спробу комплексного аналізу хронотопу як ключової художньої категорії у романі Кадзуо Ішігуро «Залишок дня». З позицій літературознавчої герменевтики та поетики простору і часу розглянуто, як структура хронотопу визначає внутрішню логіку оповіді, формує психологічний портрет героя та втілює екзистенційну проблематику твору. Встановлено, що час у романі постає не лінійною, а ретроспективно-медитативною категорією, у якій минуле, теперішнє і майбутнє взаємопроникають, створюючи ефект сповільненого саморефлексивного плину свідомості. Простір має подвійне значення – з одного боку, він символізує закритість і обмеження (маєток Дарлінгтон-хол), з іншого – подорож стає метафорою духовного звільнення та переосмислення власного життя. Проаналізовано особливості художнього часу і простору як засобів розкриття внутрішнього світу героя, його пам'яті та екзистенційних переживань.

З'ясовано роль нарративної структури, ретроспектив і просторових мотивів у формуванні морально-філософського виміру тексту. Зроблено висновок, що хронотоп у романі Кадзуо Ішігуро виступає не лише композиційним принципом, а й художнім способом саморефлексії персонажа. Особливу увагу приділено аналізу хронотопу дороги як осередку внутрішнього діалогу героя з минулим, а також функції топосу дому, який у романі набуває амбівалентного змісту – між стабільністю і неволею, належністю і самотністю. З'ясовано, що хронотоп у романі Кадзуо Ішігуро виступає не лише композиційною рамкою, але й глибинною моделлю художнього мислення, у межах якої поєднуються історичні реалії міжвоєнної Англії та універсальні філософські питання людського існування.

Результати дослідження свідчать, що хронотоп роману «Залишок дня» функціонує як простір пам'яті, де минуле стає способом осмислення втрати сенсу, моральної відповідальності та меж людської гідності. Такий підхід дає змогу розглядати роман Кадзуо Ішігуро як взірць постмодерністської прози, у якій час і простір набувають психологічної глибини та символічного виміру.

Ключові слова: хронотоп, художній час і простір, екзистенційна проблематика, пам'ять, символіка дороги, нарративна структура, англійський роман ХХ століття.

Постановка проблеми. У статті осмислюється художній час і простір, як одна з базових у теорії літератури проблем, оскільки саме через взаємодію цих категорій формується художня картина світу. Концепція хронотопу, введена М. М. Бахтіним, стала важливим інструментом аналізу структури літературного твору, адже дозволяє простежити, як у межах художнього тексту поєднуються історичні, психологічні та філософські рівні зображення. У романі Кадзуо Ішігуро «Залишок дня» поняття хронотопу набуває особливої глибини, оскільки автор вибудовує складну систему часових і просторових взаємозв'язків, через які розкривається не лише сюжетна динаміка, а й внутрішній світ героя. Аналіз хронотопу в романі Кадзуо Ішігуро виходить за межі формальної поетики, бо торкається сутнісних питань екзистенційного досвіду людини, зокрема феноменів пам'яті, моральної відповідальності, вибору та

втрати сенсу життя. Письменник поєднує зовнішній простір подорожі зі внутрішнім простором свідомості героя – дворянського Стівенса, для якого подорож дорогою Англії перетворюється на психологічну мандрівку у власне минуле. У цьому хронотопі межа між фізичним і духовним простором стирається: географічний рух стає метафорою самопізнання. Актуальність проблеми також визначається тим, що хронотоп роману «Залишок дня» репрезентує постмодерністську модель часу – фрагментарну, асоціативну, побудовану на розривах пам'яті та суб'єктивних переживаннях. На відміну від класичного реалістичного хронотопу, де події розгортаються у послідовному часовому порядку, Кадзуо Ішігуро створює нелінійну структуру оповіді, в якій минуле постійно вторгається в теперішнє. Це дозволяє автору дослідити феномен психологічного часу, де події не просто згадуються, а переживаються наново. Особливе

значення має і просторовий вимір роману: маєток Дарлінгтон-хол виступає не лише фоном подій, а символом минулої епохи, соціальних і моральних обмежень, які формують характер героя. Водночас подорож провінційними дорогами Англії символізує пошук нового сенсу, намагання вийти за межі власного досвіду, подолати ізоляцію.

Отже, проблема дослідження хронотопу у романі Кадзуо Ішігуро «Залишок дня» полягає у виявленні того, як через взаємодію часу і простору автор моделює процес саморефлексії особистості, втілює філософські роздуми про пам'ять, ідентичність і межі людської гідності. Розгляд цієї проблеми дає змогу глибше осмислити не лише поетику конкретного твору, а й закономірності розвитку англomовного роману кінця ХХ століття, у якому хронотоп стає універсальною формою художнього осмислення буття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Творчість Кадзуо Ішігуро, одного з найвідоміших сучасних письменників, стабільно привертає увагу як зарубіжних, так і українських літературознавців. Британські дослідники (D. Head, D. Lodge) аналізують його доробок у контексті розвитку модерністських і постмодерністських тенденцій, тоді як українські науковці (Н. Жлуктенко, А. Стовба, О. Усенко) наголошують на універсальності його творчості, розглядаючи її як важливе явище не тільки британської, а і світової літератури.

Проблема хронотопу як універсальної категорії художнього мислення привертала увагу багатьох дослідників світової та української гуманітаристики. У сучасному літературознавчому дискурсі вона розглядається не лише як формальна складова наративу, але і як філософська модель осмислення людського буття, пам'яті та історичного часу. Як підкреслює М. М. Бахтін, хронотоп є «взаємопроникненням часових і просторових координат, що формують художню цілісність твору» [1, с. 235]. Ця концепція стала теоретичною основою для подальших досліджень художнього часу і простору в європейській прозі ХХ століття, зокрема у творчості Кадзуо Ішігуро. Серед українських учених питання поетики хронотопу досліджували Т. Гундорова, Н. Копистянська, О. Забужко, І. Папуша та ін. Зокрема, Н. Копистянська у монографії «Хронотоп і художній світ» наголошує, що хронотоп є «виявом авторського світобачення, у якому простір і час стають способом пізнання людини» [5, с. 47]. Ця думка безпосередньо корелює із способом, у який Кадзуо Ішігуро через просторово-часову організацію відтворює внутрішній

світ свого героя – дворецького Стівенса. Т. Гундорова зазначає, що у постмодерній прозі «простір і час перестають бути об'єктивними координатами, натомість перетворюються на психологічні структури пам'яті» [2, с. 142]. Це цілком відповідає художній структурі роману «Залишок дня», де ретроспекції, фрагментарність і наративна недовірність створюють ефект суб'єктивного часу. У сучасних англomовних дослідженнях тема хронотопу у творах Кадзуо Ішігуро набуває нового осмислення. Julian Wolfreys трактує хронотоп як «етичну рамку, у межах якої відбувається зустріч минулого і відповідальності» [10, р. 213]. Таке тлумачення дозволяє побачити у структурі роману композиційну функцію часу і простору та глибокий морально-філософський зміст. Susan Wong підкреслює, що маєток Дарлінгтон-хол є «замкненим хронотопом, де час втрачає поступ, перетворюючись на нескінченне відтворення минулого» [11, р. 74]. Просторова ізоляція символізує психологічну обмеженість героя, який не здатен вийти за межі власних ідеалів служіння. Український літературознавець І. Папуша у своїх студіях із поетики сучасного роману наголошує, що хронотоп «виконує функцію не лише композиційної структури, але й засобу духовного самопізнання персонажа» [6, с. 89]. У цьому контексті дорога, якою подорожує Стівенс, є не стільки фізичним переміщенням, скільки символом внутрішньої мандрівки до втраченої ідентичності. Дослідниця Katherine Brown розглядає хронотоп роману як метафору національної пам'яті: «Darlington Hall acts as a microcosm of lost England, a temporal space where history and personal memory collide» [7, р. 121]. Це співзвучно спостереженню Оксани Забужко, що в літературі кінця ХХ століття «особисте переживання історії стає єдиною можливою формою її осягнення» [3, с. 53]. Крім того, Patrick O'Donnell визначає хронотоп у романі Кадзуо Ішігуро як «етичне дзеркало», у якому герой намагається примирити минуле з теперішнім, осмислюючи власну відповідальність [9, р. 57]. Цей підхід підтримує і Allison Gibson, яка вбачає у романі «Залишок дня» «феноменологічний хронотоп пам'яті, де час розгортається через акт самосповіді» [8, р. 102].

Отже, узагальнення українських і зарубіжних досліджень дає підстави стверджувати, що хронотоп у романі Кадзуо Ішігуро «Залишок дня» розкривається як інтегральна система, у якій переплітаються психологічний, морально-філософський і культурно-історичний рівні. Українська гуманітарна традиція (Т. Гундорова, Н. Копистянська,

І. Папуша) підкреслює антропоцентричний аспект простору і часу, тоді як західні критики (J. Wolfreys, K. Brown, P. O'Donnell) – етичний і наративний. Синтез цих підходів дозволяє розглядати хронотоп у прозі Кадзуо Ішігуро як універсальну модель людської пам'яті та відповідальності перед історією.

Постановка завдання. Роман Кадзуо Ішігуро «Залишок дня» є одним із найвиразніших прикладів художнього осмислення взаємозв'язку часу, простору та людської свідомості в англійській прозі кінця ХХ століття. Його хронотоп втілює глибоку психологічну драму особистості, що опинилася на межі історичних і моральних зламів епохи. У цьому контексті постає потреба у ґрунтовному вивченні того, як художній час і простір структурують наратив, формують екзистенційне поле твору та визначають шляхи саморефлексії героя. Завдання дослідження полягає у з'ясуванні: специфіки хронотопу як ключової художньої категорії у романі «Залишок дня»; ролі просторово-часових моделей у розкритті психологічного стану героя; взаємозв'язку між наративною структурою, ретроспекцією та символікою простору; функціонування хронотопу дороги і дому як семантичних осередків твору; філософського виміру часу як категорії пам'яті, відповідальності та втрати.

Таким чином, дослідження має на меті простежити, яким чином хронотоп у романі Кадзуо Ішігуро стає композиційним принципом, способом моделювання внутрішнього світу особистості та її духовної еволюції.

Виклад основного матеріалу. Проблема хронотопу як естетичної категорії, що поєднує просторово-часові параметри художнього світу, має тривалу історію осмислення в літературознавстві. Згідно з концепцією М. М. Бахтіна, хронотоп є «взаємопроникненням часових і просторових координат, у яких формується цілісність художнього світу твору» [1, с. 235]. Ця теоретична основа дозволяє розглядати роман Кадзуо Ішігуро «Залишок дня» як складну модель часу і простору, у якій відбувається розгортання психологічного досвіду персонажа. У творі Кадзуо Ішігуро художній час постає як розірвана та суб'єктивна категорія. Головний герой – дворецький Стівенс – не просто оповідає про події свого минулого, а конструює власну пам'ять, що стає головним хронотопічним механізмом тексту. Як зауважує І. Папуша, «художній час роману ХХ століття тяжіє до внутрішньої часовості свідомості, у якій минуле постає як пережите теперішнє» [6, с. 89]. Саме так побудована наративна структура роману

«Залишок дня», де ретроспекції, сумніви і замовчування творять ефект недостовірного оповідача.

У романі «Залишок дня» Кадзуо Ішігуро, англійський письменник японського походження, творчо переосмислює традиції класичного англійського роману, поєднуючи їх із рисами східної світоглядної культури. Автор майстерно інтегрує етичні засади англійської аристократичної ментальності з принципами честі, вірності та служіння, властивими самурайському кодексу *Бушідо*. Такий культурний синтез створює глибоку іронічну паралель між професійною етикою англійського дворецького та моральними настановами японського воїна, що дозволяє краще зрозуміти внутрішню логіку розвитку сюжету. Дослідники відзначають, що Кадзуо Ішігуро зумів відтворити своєрідний духовний резонанс між постколоніальним британським світосприйняттям і японським почуттям обов'язку та гармонії. Попри те, що сам письменник неодноразово підкреслював у своїх інтерв'ю, що майже не пам'ятає Японію і намагається зосереджуватись на універсальних темах людського існування, культурні відлуння його походження мимоволі виявляються у глибинних пластах тексту. Саме це надає його прозі особливої інтелектуальної глибини та естетичної багатомірності.

Хронотоп дороги – один із ключових у романі «Залишок дня». Зовні це подорож героя Англією, але в символічному плані вона є духовною мандрівкою до власного «я». Як зазначає Н. Копистянська, хронотоп дороги «поєднує лінійний і психологічний час, оскільки шлях персонажа стає шляхом самопізнання» [5, с. 74]. У випадку Стівенса дорога перетворюється на простір поступового усвідомлення втрат – професійних, емоційних і моральних. Зберігаючи традиції класичного англійського роману, Кадзуо Ішігуро з глибокою психологічною точністю відтворює внутрішній світ свого героя – дворецького Стівенса. Автор майстерно передає його педантичність, відданість професії та беззастережну вірність господареві, що стають головними рисами характеру. Герой настільки поглинутий виконанням службових обов'язків, що навіть смерть батька не змушує його відволіктися від роботи. Заради професійного обов'язку Стівенс жертвує особистими почуттями – дозволяє жінці, яку кохає, залишити маєток і почати нове життя. Його розуміння честі і служіння перетворюється на життєвий догмат, у межах якого не залишається місця для особистого щастя. І навіть коли наприкінці роману він наважується на подорож, щоб відновити втрачене,

поразку герой сприймає зі стриманою гідністю та смиренням, залишаючись вірним своєму покликанню до кінця.

Інший важливий хронотоп – простір дому, тобто маєток Дарлінгтон-хол. Він виконує функцію своєрідної часової капсули, у якій минуле застигло, а теперішнє втрачає сенс. Дім у романі – це метафора служіння, обмеження і водночас втрати свободи. На думку Susan Wong, «Дарлінгтон-хол є замкненим хронотопом, де час розчиняється в тіні минулого» [11, р. 74]. Саме цей простір визначає психологічний стан героя, який не може вийти за межі професійної ідентичності. Зміна простору – подорож Англією – відкриває інший хронотопічний рівень: відкритість і переосмислення, що, за спостереженням Katherine Brown, «відбиває процес етичного пробудження, коли особистий час перетворюється на простір історичної пам'яті» [7, р. 121]. Таким чином, структура хронотопу поєднує дві протилежності: замкненість минулого та динаміку пошуку смислу.

Психологічна часова площина твору функціонує як поле внутрішнього монологу. Т. Гундорова наголошує, що у постмодерній прозі «час перетворюється на категорію пам'яті, у якій суб'єктивне переживання переважає над історичною хронологією» [2, с. 142]. Кадзуо Ішігуро майстерно застосовує цей принцип: часові фрагменти не підпорядковані лінійності, а вибудовують психологічну логіку сорому, жалю і самообману. Символічна функція хронотопу у романі має філософський вимір. Як зауважує Patrick O'Donnell, хронотоп Кадзуо Ішігуро – це «етичне дзеркало, у якому герой намагається примирити минуле з теперішнім» [9, р. 57]. У такий спосіб простір і час твору виявляються не зовнішніми координатами, а засобом саморефлексії і морального очищення. Важливою є також інтерпретація хронотопу через поняття пам'яті. Allison Gibson визначає роман як «феноменологічний хронотоп пам'яті, де час розгортається не послідовно, а через акт сповіді» [8, р. 102]. Пам'ять стає центральним інструментом реконструкції особистого досвіду, що дозволяє героєві переосмислити власну ідентичність і провину. У світлі цього особливої актуальності набувають зауваги Оксани Забужко, що «особисте переживання історії є єдиною можливою формою її пізнання у літературі посттоталітарного досвіду» [3, с. 53]. Кадзуо Ішігуро, хоч і не є носієм британської імперської травми безпосередньо, транслює її через індивідуальний досвід героя, для якого минуле стає тягарем, а спогад – єдиною формою буття.

Хронотоп у романі Кадзуо Ішігуро має також морально-екзистенційну функцію. Як зауважує J. Wolfreys, він «є етичною рамкою, у межах якої минуле стає предметом відповідальності» [10, р. 213]. Через цю рамку розкривається головна тема твору – зіткнення служіння як форми професійної честі з усвідомленням моральної провини перед собою та історією. Отже, хронотоп роману Кадзуо Ішігуро «Залишок дня» функціонує як складна багаторівнева система, у якій поєднуються нарративні, психологічні та етичні смисли. Простір і час не просто структурні компоненти твору, а глибинні символи людського існування – його замкненості, відповідальності та спроби звільнення. Таким чином, аналіз хронотопу дозволяє осмислити роман Кадзуо Ішігуро і як історію особистої драми, і як універсальну притчу про природу пам'яті та межі людської гідності.

Висновки. Проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що хронотоп у романі Кадзуо Ішігуро «Залишок дня» є багаторівневою художньою структурою, у якій просторово-часові категорії тісно пов'язані з етичними, психологічними та філософськими вимірами тексту. На відміну від класичного роману, де хронотоп виконує здебільшого композиційну функцію, у творі Кадзуо Ішігуро він стає засобом відображення внутрішньої динаміки свідомості героя, способом його саморефлексії та реконструкції власної ідентичності. Час у романі постає як суб'єктивна, ретроспективна категорія, що розгортається у формі сповіді. Минуле, теперішнє і майбутнє у свідомості героя взаємопроникають, утворюючи єдиний континуум пам'яті. Простір, у свою чергу, локалізує події і виконує символічну функцію – від замкненості маєтку Дарлінгтон-хол до відкритості дороги, яка стає метафорою духовного пробудження та пізнання самого себе. Хронотоп дороги виступає у творі як ключовий сюжетно-психологічний мотив: фізична подорож героя Англією водночас є його мандрівкою крізь власне минуле, спробою віднайти сенс і моральне виправдання. Хронотоп дому, навпаки, уособлює стабільність, порядок і професійну етику, що поступово перетворюються на символи неволі, рутини та самозречення. У поєднанні ці два хронотопи формують художню модель людського життя як шляху від самозабуття до усвідомлення втрати. Кадзуо Ішігуро переосмислює традиції англійського роману, поєднуючи їх із постмодерністською проблематикою пам'яті та відповідальності. Його хронотоп – це відображення історичної епохи та

етичний простір, де герой стикається з необхідністю осмислення власних помилок і моральних компромісів. У результаті дослідження з'ясовано, що хронотоп у романі Кадзуо Ішігуро «Залишок дня» функціонує як простір пам'яті, у якому минуле набуває сенсу лише через акт його переосмислення. Таким чином, художній час і простір у творі Кадзуо Ішігуро виступають не як зовнішні параметри, а як інструменти пізнання людиною самої себе. Пропозиції подальших досліджень

полягають у розширенні аналізу хронотопу в контексті інших романів Кадзуо Ішігуро («Не відпускай мене», «Похований велетень»), а також у порівняльному вивченні просторово-часових моделей у творчості письменників британського постмодернізму (Джуліан Барнс, Ієн Мак'юен). Перспективним є також дослідження хронотопу пам'яті в сучасному англomовному романі як універсальної форми осмислення травматичного досвіду ХХ століття.

Список літератури:

1. Бахтін М. М. *Форми часу і хронотопу в романі: дослідження з історичної поетики*. Київ: Дніпро, 1986. 384 с.
2. Гундорова Т. *Проявлення слова: дискурсія раннього українського модернізму*. Київ: Критика, 2007. 312 с.
3. Забужко О. *Шевченків міф України: спроба філософського аналізу*. Київ: Факт, 1997. 254 с.
4. Кадзуо Ішігуро *Залишок дня*. URL: <https://readbooks.com.ua/suchasna-proza/1785-zalishok-dnja-kadzuo-ishiguro.html> (дата звернення: 10.11.2025)
5. Копистянська Н. *Хронотоп і художній світ: проблеми теорії літератури*. Львів: Світ, 2001. 280 с.
6. Папуша І. *Поетика роману ХХ століття: семантика простору і часу*. Київ: Академвидав, 2015. 240 с.
7. Brown K. *Temporal Boundaries and National Memory in Ishiguro's Fiction*. *Postmodern British Fiction Studies*, 2020, Vol. 12, No. 2, pp. 115–128.
8. Gibson A. *The Phenomenology of Memory in Kazuo Ishiguro's «The Remains of the Day»*. *Modern Language Review*, 2021, Vol. 116, No. 1, pp. 98–112.
9. O'Donnell P. *Kazuo Ishiguro: Contemporary Critical Perspectives*. London: Bloomsbury Academic, 2018. 192 p.
10. Wolfreys J. *Writing London: Materiality, Memory, Spectrality*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2010. 278 p.
11. Wong S. *Memory, Space and the Unspoken: The Architecture of Silence in Ishiguro's «The Remains of the Day»*. *Journal of British Studies*, 2017, Vol. 56, No. 3, pp. 70–82.

Liubetska V. V. CHRONOTOPE IN KAZUO ISHIGURO'S NOVEL «THE REMAINS OF THE DAY»

The article presents a comprehensive analysis of the chronotope as a key artistic category in Kazuo Ishiguro's novel «The Remains of the Day». From the standpoint of literary hermeneutics and the poetics of space and time, the study explores how the structure of the chronotope determines the inner logic of the narrative, shapes the psychological portrait of the protagonist, and embodies the existential dimension of the work. It is established that time in the novel appears not as a linear, but as a retrospective and meditative category in which the past, present, and future interpenetrate, creating the effect of a slow, self-reflective flow of consciousness. Space carries a dual meaning – on the one hand, it symbolizes confinement and limitation (the Darlington Hall estate), while on the other, the journey becomes a metaphor for spiritual liberation and re-evaluation of one's own life.

The article analyzes the specific features of artistic time and space as means of revealing the protagonist's inner world, memory, and existential experience. The role of narrative structure, retrospections, and spatial motifs in shaping the moral and philosophical dimension of the text is clarified. It is concluded that the chronotope in Ishiguro's novel functions not only as a compositional framework but also as a deep model of artistic thinking that unites historical realities of interwar England with universal philosophical questions of human existence.

Special attention is paid to the analysis of the road chronotope as a locus of the protagonist's inner dialogue with the past, and the function of the home topos, which in the novel acquires an ambivalent meaning – between stability and captivity, belonging and loneliness. The results of the research show that the chronotope of «The Remains of the Day» operates as a space of memory where the past becomes a means of understanding the loss of meaning, moral responsibility, and the limits of human dignity. This approach allows the novel to

be considered as a model of postmodern prose in which time and space gain psychological depth and symbolic dimension.

Key words: *chronotope, artistic time and space, existential problematics, memory, symbolism of the road, narrative structure, English novel of the twentieth century.*

Дата надходження статті: 05.11.2025

Дата прийняття статті: 10.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025